

▲ Samice kulíška nejmenšího s uloveným norníkem rudým.

► Samice kulíška nejmenšího vykukující z hnízdní dutiny. Obě fotografie Petr Lang.

Kulíšek nejmenší – maličkatý predátor Slavkovského lesa

Pavel Jaška, AOPK ČR, Regionální pracoviště Správa CHKO Slavkovský les

Vrcholoví predátoři jsou pro svou roli v potravních řetězcích a nároky na životní prostředí ochránářisky zajímavými a pro veřejnost charismatickými druhy živočichů. Kulíšek nejmenší (*Glaucidium passerinum*) sice nestojí na samém vrcholu potravní pyramidy, nicméně své místo mezi impozantními predátory si rozhodně zaslouží. Veřejnost má o kulíškovi poměrně malé povědomí, přestože se jedná o druh pro náš region poměrně významný. Současně se jedná o zvláště chráněný druh, který se těší značné pozornosti Správy CHKO Slavkovský les již řadu let. Podívejme se tedy na život této nenápadné sovičky trochu blíže.

Drobný kulíšek nejmenší je pouze o něco málo větší než vrabec. Se svými 16–17 cm a hmotností 55–79 gramů je nejmenší evropskou sovou. Obývá široké pásmo severských jehličnatých lesů od Norska přes Sibiř až po Kamčatku. Středoevropské populace jsou poměrně izolované a jsou zřejmě pozůstatkem rozšíření kulíšků v době ledové. Místní populace obývají převážně chladnější horské, podhorské jehličnaté a smíšené lesy, sestupují ale i do nižších poloh. Na základě

mapování hnízdního rozšíření ptáků z let 2001–2003 byla velikost české populace odhadnuta na 1200–2000 párů (Šťastný et al. 2006).

Poznatky o životě kulíška jsou detailně shrnuty v anglicky psaném ornitologickém průvodci ptáky západního Palearktu (Cramp et al. 1985) a vynikající české publikaci Fauna ČR/Ptáci 2/II (Hudec et al. 2005). Velká část informací v tomto článku je převzata z těchto knih, ale také z některých prvotních prací (Strom et al. 2001, Mikusek et al. 2001, Solheim 1984).

V centrální Evropě jsou kulíšci zpravidla stálí. Dospělci jsou celoročně věrni svému teritoriu, v zimě se mohou z některých nepříznivých oblastí přesouvat do nižších poloh. Kulíšek vyhledává vzrostlé lesy s bohatou strukturou. Ta je pro něj důležitější než vlastní druhové složení stromů, i když preferuje jehličnaté porosty. Je to tedy typický lesní druh, s oblibou však využívá okraje lesa. Má rád přístup k mýtinám, loukám, vřesovištím nebo lavinovým drahám a vodě, porosty s nízkým zastoupením stromů však využívá málo. Vyžaduje dostatek vhodných dutin stromů pro hnízdění a další účely. Závislost na bohaté

strukturu lesa souvisí se způsobem života druhu. Kulíšek loví svou kořist za šera při svítání nebo soumraku, někdy ale také ve dne. V noci je aktivní zřejmě jen minimálně. Kořist zaměřuje zrakem. Loví nejčastěji z posedu, kdy spoléhá především na moment překvapení. Používá však i další techniky lovu, jako prohledávání korun stromů nebo dutin. Bohatá členitost porostů poskytuje pro lov kulíška výhodu, neboť je v nepřehledném terénu méně nápadný. Stejně tak je méně nápadný pro predátory, jako je např. krahujec, ještěbák nebo větší druhy sov. Soumračná aktivita kulíška také snižuje riziko být uloven těmito predátory, neboť ti loví převážně za světla nebo v noci.

Jako potrava slouží kulíškovi především malí savci a ptáci, savci v potravě obecně převažují. Jejich poměr kořisti na zeměpisné šířce a ročním období, kulíšek totiž svou loveckou aktivitu přizpůsobuje aktuálně dostupné kořisti. Momentální početnost a lovecká dostupnost hlodavců hraje zřejmě velmi důležitou úlohu. Ve studii prováděné v Čechách, na Slovensku a v Polsku tvořili savci v zimě přes 60 % potravy, v létě jen něco málo přes 30 %. Zbytek kořisti zaujímali především ptáci, kteří tedy na jídelníčku dominovali v letních obdobích, což souvisí nepochybně s větší dostupností mláďat ptáků. Nejběžněji lovenými hlodavci jsou norník rudý, hraboš mokřadní a hraboš polní. Z ptáků je běžně lovena pěnkava obecná, králíček, sýkora, z nich velké často sýkora uhelníček. Vzácně loví kulíšek také plazy nebo hmyz. Při lovu podává droboučký kulíšek doslova heroické výkony, někdy loví totiž kořist, která je větší a těžší než je on sám, např. kosa černého, drozdy nebo strakapouda velkého. V potravě byly nalezeny i pozůstatky jiných kulíšků. Dospělé jedince větších druhů ptáků loví zřejmě jen samice, ty jsou totiž větší než samci. Kulíšek spořádá denně asi 25–40 gramů potravy v závislosti na teplotě, samice s mláďaty spotřebují denně přibližně 4,6 drobného zvířete. Výše zmíněný lov v dutinách je rovněž dobře dokumentován. Jsou popisovány doslova nájezdy kulíška na hnízda lejsků černohlavých nebo sýkor koňader, zabítí dospělého špačka obecného v hnízdní dutině apod. Kulíšek disponuje nejrozvinutějším užíváním zásobáren potravin ze všech evropských sov. Drobná sovička si vytváří tak velké zásobárny, že v nich lze najít až 200 kusů potravy. Velikost zásobáren a jejich umístění

závisí na období roku. V zimě kulíšek vytváří největší zásobárny, zatímco v létě jsou malé, často o jediném kusu potravy. Letní zásobárny bývají na rozdíl od zimních mimo dutiny. Kulíšci umísťují do dutin kořist břichem dolů a v určeném pořadí. Jakmile dojde ke krádeži ve spížrně, kulíšek to může poznat a následně spížírnu přemístit. Spížíren využívá více, čímž je minimalizován risk vykradení všech zásob najednou. Vytváření velkých zásob v zimním období může souviset se snahou kompenzovat období s náhlým nedostatkem loveckých příležitostí.

Zpravidla od března se začínají kulíšci nápadně ozývat pro ně charakteristickým jednoduchým pískáním, mají však větší repertoár, který není tak dobře znám. Pískání kulíšků lze zaslechnout i v jiných částech roku, a to zejména na podzim, kdy bývají rovněž teritoriálně aktivní, mladí ptáci jsou vyháněni z teritorií rodičů a hledají si svůj vlastní prostor k životu. Rovněž může docházet k obnově párových svazků po hnízdní sezóně. Teritoriální aktivita však vrcholí na jaře. Samci používají při teritoriálních interakcích výstražné postoje, napadají se např. zezadu, kdy útočí drápy na zátylek. Pronásledovat se mohou i na vzdálenost 500–1000 m. Jak naznačuje severská telemetrická studie, kulíšci si zřejmě do již vymezených teritorií nezasahují. Velikost domovských okresek závisí na konkrétní jedinci, může se pohybovat mezi 0,5–6,2 km².

Námluvy kulíšků mohou začínat již v lednu. Obecně se k sobě samci a samice chovají stydlivě, a to i v hnízdním období. Při námluvách se zejména ze začátku objevuje jak agresivní, tak bojácné chování. Nespárovaní samci volají vytrvale z viditelných míst, již spárovaní jedinci volají krátce. Samci začínají obsazovat dutiny 6–8 týdnů před kladením a lákají do nich samice. Hnízdní dutina bývá zpravidla převzata po strakapoudu velkém. Samec při prezentaci dutiny vletí dovnitř a ihned vyhlíží ven, přičemž se ozývá. Samice se přibliží a odpovídá voláním. Samec pak opustí dutinu, přibližuje se k samici a může se pokusit o kopulaci. Samice následně vlez do dutiny a často se z ní dlouho dívá ven. Jakmile si samice dutinu vybere, vyčistí ji a drží se v její blízkosti. Páry jsou u kulíšků monogamní a stabilní po dobu hnízdění. Páření probíhá na relativně nekryté větvi v blízkosti hnízda zpravidla v dubnu, ke kopulacím

může docházet až šedesátkrát během 25 dní. Snášení začíná v našich podmínkách přibližně koncem dubna, ve snůšce bývá 2–6 vajec a inkubace trvá 28 dní. Na vejcích sedí pouze samice, která opouští hnízdo jen krátce k přebírání potravy od partnera. Přebírání potravy probíhá vždy mimo hnízdo, samice může také brát potravu ze zásobáren. Někdy stimuluje samce k lovu tím, že ho napadá. Zbytky kořisti, vývržky a suchý trus pečlivě vyhazuje denně z dutiny ven, čímž vzniká pod hnízdem pro kulíška typická hromádka.

Pokud jsou mláďata v hnízdní dutině sama a blíží se nebezpečí, rodiče je varují a mláďata následně ztichnou. Když je s nimi na hnízdě samice a vetřelec pronikne do dutiny, samice se staví nad mláďata do výhružného postoje se vztyčeným peřím a křídly. Výstrahu může doprovázet klapáním zobáku a útoky pařátů. Někdy se ale také snaží ukryt pod mláďata, což není úplně srdnaté mateřské chování. Při obraně okolí dutiny s hnízdem kulíšek útočí na sojky, ořešníky, ale i na psy a člověka nálety, kdy může dojít i ke krvavým zraněním. Ve třech týdnech začínají mláďata šplhat v dutině, přibližně ve 30 dnech dutinu opouštějí a samice je okamžitě směřuje do úkrytu hustých větví. Mláďata pak krmí již oba rodiče. Čtyři týdny po vyvedení mláďata opouštějí teritorium rodičů a při hledání vlastního teritoria se mohou vzdálit desítky až stovky kilometrů. Pohlavně dospívají zřejmě již po jednom roce života. Kulíšek hnízdí jednou ročně, při zničení snůšky se může pokusit o snůšku náhradní. O délce života v přírodě nejsou dostatečné údaje. V zajetí byli samec i samice v páru chováni 13 let v Zoo Helsinky. Snad nejstaršího žijícího jedince uvádí Zoo Kaliningrad s věkem 19 let. Běžně se však kulíšci v zajetí dožívají 6–9 let (Vaidl úst. údaj).

V přírodě bude dožití zřejmě ještě nižší. Výzkum výskytu kulíška ve Slavkovském lese započal pod taktovkou RNDr. Pavla Řepy již v roce 2004, který zavedl trvalé mapovací linie, kde je na stanovených bodech přehráván teritoriální hlas kulíška. Přítomní samci pak zpravidla reagují houkáním, kdy se snaží potenciálního soka vypudit, často také přilétají blíže. Již první průzkumy doložily relativně běžný výskyt kulíška ve Slavkovském lese a jeho plošné rozšíření s preferencí potočních údolí a podmáčených starých lesů (Řepa 2005, Řepa úst. údaj). Poslední průzkumy z let 2012 a 2015 potvrzují stabilitu

populace ve Slavkovském lese, kdy bylo na přibližně 60 km linií shodně v obou letech zjištěno kolem 20 okrsků obývaných kulíšky (Tájková, Jaška, nepubl. údaje). Nejvyšší hustoty dosahují kulíšci v podmáčených lesích v okolí kladských rašeliníšť a PR Smradoch. V nejpříhodnějších lokalitách těchto oblastí lze očekávat početnost kolem 5 párů na 10 km². Zajímavé zjištění přináší loňský monitoring kulíška v hadcových borech mezi obcí Prameny a Mnichov, kde byla zjištěna hned 3 teritoria kulíška na přibližně 5 km dlouhé trase vedoucí přes hadcové bory nebo těsně podél nich (Tájek, nepubl. údaj). V méně vhodných lesních biotopech pak lze očekávat podstatně nižší hustoty např. 4–8 párů na 100 km² (Hertl úst. údaj).

Kulíšek nejmenší patří bezesporu mezi pozoruhodné živočichy CHKO Slavkovský les, který si zaslouží nejen náš obdiv, ale také ochranu. Monitorovací projekty Správy CHKO Slavkovský les ukazují na jistý indikační význam tohoto miniaturního predátora naší podhorské a horské přírody, což ho předurčuje k dalšímu zájmu přírodovědců a ochránců. Již tuto zimu např. proběhl první akustický monitoring kulíška v nejméně přístupných částech CHKO Slavkovský les, který si klade za cíl odhalit skutečné hustoty kulíšků v těch nejhodnotnějších lesních oblastech. Na výsledky tohoto průzkumu si však budeme muset ještě počkat. ■

Literatura:

- Cramp S., Brooks E. D., Dunn E., Gillmor R., Hollom P., Hudson R., Nicholson E. M. et al. (1985): Handbook of the birds of Europe the Middle East and North Africa: the birds of the Western palearctic. University Press, 960 pp.
- Hudec K., Štátný K., Balát F., Bejček V., Bělka T., Černý V., Černý W. et al. (2005): Fauna ČR Ptáci – Aves 2/II. – Academia Praha, 1203 pp.
- Mikusek R., Kloubec B. et Obuch J. (2001): Diet of the Pygmy Owl (*Glaucidium passerinum*) in eastern Central Europe. – Buteo 12: 47–60.
- Řepa P. (2005): Jak jsme na tom ve Slavkovském lese se sovami. Arnika 05/1: 9–12.
- Solheim R. (1984): Caching behaviour, prey choice and surplus killing by pygmy owls *Glaucidium passerinum* during winter, a functional response of a generalist predator. Annales Zoologici Fennici 21: 301–308.
- Strom H., et Sonerud G. A. (2001): Home range and habitat selection in the Pygmy owl *Glaucidium passerinum*. – Ornis Fennica 78: 145–158.
- Štátný K., Bejček V. et Hudec K. (2006): Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice. – Aventinum s. r. o., 463 pp.